

виконання їх працівниками функцій експертів і спеціалістів : Постанова Кабінету Міністрів України від 1 липня 1996 року № 710 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/710-96-%D0%BF>.

12. Про затвердження Порядку обчислення середньої заробітної плати : Постанова Кабінету Міністрів України від 8 лютого 1995 року № 100 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/100-95-%D0%BF>.

13. Кодекс України про адміністративні правопорушення (зі змінами та доповненнями) від 7 грудня 1984 року № 8073-X // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1984. – Додаток до № 51. – Ст. 1122.

14. Кримінальний кодекс України (зі змінами та доповненнями) від 5 квітня 2001 року № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.

УДК 347.1

ПРАВОВА ПРИРОДА НЕПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

LEGAL NATURE INSOLVENCY IN THE CIVIL LAW OF UKRAINE

Рибка І.Є.,

*здобувач кафедри цивільного права і процесу
Національної академії внутрішніх справ*

У роботі досліджено правову природу неплатоспроможності у цивільному праві України. Сформоване визначення цивільно-правової неплатоспроможності у якості неспроможності боржника виконати після настання встановленого строку грошові зобов'язання перед кредиторами не інакше як через відновлення його платоспроможності у випадку, коли такі зобов'язання боржника не пов'язані із веденням ним підприємницької діяльності. Визначені перспективні шляхи подальших розвідок з досліджуваних питань.

Ключові слова: неплатоспроможність, фізична особа, банкрутство, боржник, кредитор.

В работе исследована правовая природа неплатежеспособности в гражданском праве Украины. Сформировано определение гражданско-правовой неплатежеспособности в качестве несостоятельности должника выполнить после наступления установленного срока денежные обязательства перед кредиторами не иначе как через восстановление его платежеспособности в случае, когда такие обязательства должника не связаны с ведением им предпринимательской деятельности. Определены перспективные направления дальнейших исследований по рассмотренным вопросам.

Ключевые слова: неплатежеспособность, физическое лицо, банкротство, должник, кредитор.

In the article we have studied the legal nature of insolvency in the civil law of Ukraine. Formed definition of civil insolvency as the insolvency of the debtor to perform after the deadline liabilities to creditors, not only through the restoration of its solvency in the case where such debtor's obligations are not related to the conduct of their business activities. Identified promising areas for further research on the issues discussed.

Key words: insolvency, individual, bankruptcy, debtors, creditors.

Постановка проблеми. Інститут неплатоспроможності може бути охарактеризований із використанням наукового інструментарію юридичної, управлінської, фінансової науки, відповідно, проблеми неплатоспроможності та банкрутства виступають предметом різноманітних наукових та науково-практичних досліджень, у тому числі досліджень правового характеру. [1, с. 222]. Відносини у сфері неплатоспроможності носять комплексний характер, який підпадає під дію різних галузей законодавства. При цьому історично банкрутство розглядалося, насамперед, саме як неспроможність фізичних осіб і тільки пізніше в коло таких суб'єктів були включені і юридичні особи. В Україні інститут банкрутства, що широко застосовується у багатьох країнах світу, тривалий час не розвивався взагалі.

У цих умовах важливим завданням сучасної юридичної науки є формування наукової думки з питань правової природи неплатоспроможності у цивільному праві України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Правовідносини неспроможності та банкрутства були предметом дослідження Р.Г. Афанасьєва, А.М. Бірюкова, О.М. Борейко, В.В. Джуна, В.А. Малиги, Б.М. Полякова, П.Д. Пригузи, В.В. Радзивілюк, О.О. Степанова, М.І. Тітова та ін.

Однак ступінь дослідження правової природи неплатоспроможності у цивільному праві України залишається недостатнім.

Постановка завдань. Основними завданнями, розв'язанню яких присвячена стаття, є:

- 1) дослідження правової природи неплатоспроможності у цивільному праві України;
- 2) формування визначення цивільно-правової неплатоспроможності.

Виклад основного матеріалу. Не викликає сумнівів той факт, що неплатоспроможність як складне явище є предметом досліджень фахівців у доволі різних галузях. При цьому більшість дослідників погоджуються із необхідністю наукового аналізу

зазначеного інституту із використанням інструментарію правової науки. Так, саме у роботах фахівців у галузі права Р.Г. Афанасьєва, О.М. Бірюкова, В.В. Джуноя, В.А. Малиги, Б.М. Полякова, В.В. Радзивілюк, О.О. Степанова, М.І. Тітової та інших було розроблено вихідні теоретичні положення щодо сучасного розуміння інституту неплатоспроможності, процедур та механізмів банкрутства тощо.

О.О. Ольшевська, В.І. Троян, І.С. Слюсаренко зазначають, що неплатоспроможність є як економічною так і юридичною категорією [2, с. 124].

З економічної точки зору банкрутство є неспроможністю продовження суб'єктом своєї підприємницької діяльності внаслідок її економічної нерентабельності, безприбутковості. Суб'єкт підприємництва має стільки боргів перед кредиторами і зобов'язань перед бюджетом, що коли їх вимоги будуть пред'явлені у визначені для цього строки, то майна суб'єкта – активів у ліквідній формі – не вистачить для їх задоволення [2, с. 124].

Юридичний аспект банкрутства полягає, насамперед, у тому, що в суб'єкта є кредитори, тобто особи, що мають документовані майнові вимоги до нього як до боржника. Це майнові правовідносини банкрутства, здійснення яких у встановленому законом порядку може призвести до ліквідації суб'єкта підприємництва [2, с. 124].

Водночас у межах юридичної науки неплатоспроможність неможливо включити до предмету вивчення виключно однієї галузі права. Як зазначається у сучасних дослідженнях, неплатоспроможність є «складним багатоаспектним юридичним процесом, що має підпадати під різні галузеві напрями» [3, с. 88].

Зазвичай неплатоспроможність та тісно пов'язане із нею банкрутство виступають предметом господарсько-правових досліджень. При цьому в різних правових школах ці інститути відносять як до господарського права, так і до підприємницького права, торговельного права тощо, залежно від правових традицій та шкіл [3, с. 89].

У вітчизняній правовій доктрині неплатоспроможність та банкрутство традиційно відносять до предмету дослідження господарського права чи господарсько-процесуального права, залежно від того, який аспект банкрутства (матеріальний чи процесуальний) обирається як предмет дослідження [3, с. 89].

Окремо слід виділити групу дослідників, які пропонують розглядати відносини неспроможності у якості об'єкта регулювання «права неспроможності». У власному дослідженні О.М. Лобач зазначає: «Право неспроможності належить до предмету господарського права та щільно пов'язане із теоретичними положеннями таких юридичних наук, як цивільне, господарське процесуальне право, адміністративне, кримінальне, трудове право» [4, с. 4].

На думку О.М. Лобач, право неспроможності (банкрутства) для регулювання відносин неспроможності використовує норми різних галузей та інститутів права: господарського, цивільного, кримінального, банківського, господарсько-процесуального права тощо, у зв'язку з чим є актуальним визна-

чення його місця в системі права України. Методи регулювання, що використовуються: імперативний та диспозитивний. Правові відносини банкрутства виникають з дня порушення судом справи про банкрутство та припиняються у випадках, визначених законом. Регулювання відносин неспроможності відбувається за встановленим правовим порядком за участю боржника, кредиторів та інших учасників із різним правовим статусом. Право неспроможності України, на думку О.М. Лобач, складається з норм матеріального та процесуального права, ґрунтується на певних принципах, одним з яких є задоволення вимог кредиторів на конкурсних засадах. [4, с. 5].

У власному дослідженні П.Д. Пригуза розглядає інститут неспроможності та інститут банкрутства як два генеральних інститути підгалузі господарського права – права неплатоспроможності [5, с. 7].

У цих умовах цілком логічним є те, що визначення неплатоспроможності більшою мірою сформоване у розрізі господарських правовідносин.

Так, Б.М. Поляков послуговується у власному дослідженні таким визначенням: «Неплатоспроможність – це нездатність суб'єкта підприємницької діяльності погасити грошові вимоги кредиторів у сумі не менше 300 мінімальних розмірів заробітної плати протягом трьох місяців з дня порушення виконавчого провадження» [6, с. 27].

В.В. Радзивілюк відзначає, що застосування критерію неплатоспроможності не пов'язане з необхідністю доведення кредиторами тієї обставини, що пасиви боржника перевищують його активи, що так само дозволяє якомога швидше порушити провадження у справі про банкрутство з метою запобігання різним зловживанням з боку боржника. Застосування цього критерію більше відповідає вимогам сучасного господарського обігу [7, с. 150].

Я.Г. Рябцева пропонує визначення неплатоспроможності як нездатності боржника вчасно виконати свої зобов'язання перед кредиторами, в результаті чого можна припустити, що активи такої особи перевищують її пасиви [8, с. 214–215].

Значна кількість фахівців використовують у власних дослідженнях нормативно закріплене визначення неплатоспроможності у якості неспроможності боржника виконати після настання встановленого строку грошові зобов'язання перед кредиторами не інакше як через відновлення його платоспроможності. Це визначення закріплене статтею 1 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» [9] та використовується у роботах В.В. Капустіна [10], О.М. Лобач [4] та інших.

Закон України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» містить визначення неплатоспроможності у якості «нездатності учасника платіжної системи в строк, встановлений договором або визначений законодавством України, в повному обсязі виконати свої зобов'язання щодо переказу коштів» [12].

У доктрині цивільного права окремі питання неплатоспроможності проаналізовано в роботах О.М. Борейко [13], О.М. Бірюкова [14], Т.В. Стефа-

нів [15]. Водночас науковою думкою у галузі цивільного права визначення неплатоспроможності остаточно не сформоване. У власному дослідженні О.М. Борейко послуговується визначенням неплатоспроможності у розумінні «нездатність боржника виконати своє грошове зобов'язання» [13, с. 5]. Інші автори переважно взагалі оминають увагою проблему формування визначення поняття «неплатоспроможність» у цивільному праві.

За цих обставин з метою формування визначення поняття «неплатоспроможність» у цивільному праві слід, насамперед, звернутися до джерел права.

Як ми вже зазначали, у законодавстві визначення поняття «неплатоспроможність» наведено у Законі України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» [9] та Законі України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» [12].

При цьому слід визнати, що жодне із цих визначень не відповідає за змістом характеру цивільно-правових відносин, а отже, не може використовуватися без додаткового опрацювання у науці цивільного права.

Зокрема, визначення неплатоспроможності, наведене у статті 1 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» [9] оперує категорією «боржник». Боржником, згідно із абзацом четвертим частини 1 цієї ж статті, є «юридична особа – суб'єкт підприємницької діяльності або фізична особа за зобов'язаннями, які виникли у фізичної особи у зв'язку зі здійсненням нею підприємницької діяльності, неспроможний виконати протягом трьох місяців свої грошові зобов'язання після настання встановленого строку їх виконання, які підтверджені судовим рішенням, що набрало законної сили, та постановою про відкриття виконавчого провадження, якщо інше не передбачено цим Законом» [9]. Оскільки цивільним законодавством регулюються особисті немайнові та майнові відносини (цивільні відносини), засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників (частина 1 статті 1 Цивільного кодексу України [17]), визначенням неплатоспроможності, наведеним у статті 1 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» [9], такі відносини охоплюються не в повному обсязі. Серед іншого, викладене стосується випадків неплатоспроможності фізичної особи.

Аналогічна ситуація із визначенням, наведеним у статті 1 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» [9], оскільки вказане визначення містить поняття «учасник платіжної системи», під яким слід розуміти «юридичну особу, що на підставі договору з платіжною організацією платіжної системи надає послуги користувачам платіжної системи щодо проведення переказу коштів за допомогою цієї системи та відповідно до законодавства України має право надавати такі послуги» (пункт 1.43 статті 1 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» [9]).

За цих умов особливої актуальності набуває питання сучасного стану регулювання питань неплатоспроможності фізичних осіб у цивільному праві України.

Питання неплатоспроможності фізичної особи Цивільним кодексом України [16] детально не врегульовані. Але саме Цивільний кодекс України [16] (далі – ЦК України) як одне із основних джерел цивільного права допускає можливість визнання фізичної особи неплатоспроможною.

Так, відповідно до частини 5 статті 1178 ЦК України [16] після досягнення повноліття особа може бути зобов'язана судом частково або в повному обсязі відшкодувати шкоду, завдану нею у віці до чотирнадцяти років життя або здоров'ю потерпілого, якщо вона має достатні для цього кошти, а особи, які визначені частиною першою цієї статті, є *неплатоспроможними* або померли.

Згідно із частиною 1 статті 1178 ЦК України [16], «шкода, завдана малолітньою особою (яка не досягла чотирнадцяти років), відшкодовується її батьками (усиновлювачами) або опікуном чи іншою фізичною особою, яка на правових підставах здійснює виховання малолітньої особи, – якщо вони не доведуть, що шкода не є наслідком несумлінного здійснення або ухилення ними від здійснення виховання та нагляду за малолітньою особою».

Виходячи зі змісту статті 1178 ЦК України [16], розуміємо, що в цьому випадку йдеться саме про неплатоспроможність фізичної особи, не пов'язану зі здійсненням нею підприємницької діяльності.

Аналогічна згадка про неплатоспроможність фізичної особи міститься у статті 1207 ЦК України [16]. Так, згідно із частиною 1 статті 1178 ЦК України [16] шкода, завдана каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю внаслідок злочину, відшкодовується потерпілому або особам, визначеним статтею 1200 цього Кодексу, державою, якщо не встановлено особу, яка вчинила злочин, або якщо вона є *неплатоспроможною*.

Питання неплатоспроможності фізичної особи у розрізі цивільних правовідносин неодноразово ставали також предметом законодавчих ініціатив.

У 2009 році був зареєстрований проект Закону України «Про внесення змін до деяких законів України (щодо банкрутства фізичної особи)» [17]. Метою законопроекту було визначено надання законодавчої можливості громадянам, які з незалежних від них причин втратили частину свого доходу, списати свої борги перед кредиторами або ж добровільно погасити їх у порядку та спосіб, погоджені з кредиторами через застосування процедур банкрутства, подібних до процедур банкрутства фізичної особи-підприємця.

Законопроектом пропонувалося внесення змін до ЦК України та Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом». Справи про банкрутство фізичної особи пропонувалося розглядати господарським судом за місцем проживання фізичної особи з огляду на те, що у суддів господарського суду є достатньо досвіду

та практики розгляду справ про банкрутство, в тому числі однорідних справ про банкрутство громадян-підприємців.

Згідно із законопроектом [17] підставами для порушення справи про банкрутство громадянина є випадки якщо:

- безспірні вимоги кредитора (кредиторів) до боржника сукупно перевищують вартість належного на праві власності боржнику майна;

- безспірні вимоги кредитора (кредиторів) до боржника сукупно складають не менше ста п'ятдесяти мінімальних розмірів заробітної плати, які не були задоволені боржником протягом трьох місяців після встановленого для їх погашення строку;

- безспірні вимоги кредитора (кредиторів) впливають із зобов'язань, що виникають внаслідок заподіяння шкоди життю та здоров'ю громадян;

- вимоги щодо стягнення аліментів не були задоволені протягом двох місяців після встановленого для їх погашення строку.

Справи про банкрутство фізичної особи пропонувалося розглядати за правилами розгляду справ про банкрутство громадянина-підприємця з певними винятками та спрощеннями:

- план погашення боргів може бути поданий незалежно від того, хто ініціює банкрутство – боржник чи кредитори;

- громадянин повинен письмово обґрунтувати неможливість виконання грошових вимог кредиторів у повному обсязі;

- з метою виявлення маси майна боржник протягом місяця з дня прийняття господарським судом заяви про порушення справи про банкрутство зобов'язаний надати суду, кредиторам та іншим учасникам провадження перелік та повний опис своїх майнових активів (кошти, майно та майнові права), які належать йому на праві власності. Якщо громадянин добровільно цього не зробить, склад майнових активів встановлює призначений судом розпорядник майна;

- введення процедури розпорядження майном громадянина і призначення розпорядника майна допускається лише у разі, якщо нежиття таких заходів може ускладнити або зробити неможливим погашення вимог кредиторів та інших учасників провадження у справі про банкрутство;

- змінено черговість задоволення вимог кредиторів громадянина.

Зміни до ЦК України мали на меті попередити свідоме недобросовісне банкрутство громадянина через встановлення обмежень для фізичної особи, яка була визнана банкрутом, а саме неможливість протягом 5-ти років з дня визнання банкрутом:

- зареєструватися фізичною особою – підприємцем;

- стати засновником (учасником) юридичної особи (за винятком набуття права на участь у юридичній особі у порядку спадкування);

- входити до складу колегіального органу юридичної особи або бути призначеним (обраним) одноосібним виконавчим органом юридичної особи;

- набувати майно або отримувати грошові кошти у кредит;

- надавати поруку;

- передавати майно у заставу.

У грудні 2012 року на розгляд парламенту був внесений законопроект «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо недопущення порушення прав боржників та запровадження процедури банкрутства фізичної особи» [18].

Законопроект був спрямований на розширення можливостей врегулювання заборгованості фізичних осіб та передбачав:

- можливість введення плану погашення боргів, що дає можливість реструктуризації боргів відповідно до плану, який затверджується господарським судом;

- надання боржнику, який опинився в складному становищі, можливості звільнитися від боргів, надавши кредиторам свої кошти, майно та майнові права;

- зниження ризиків і витрат кредиторів у зв'язку зі складністю стягнення боргів;

- зменшення витрат на адміністрування процедури банкрутства громадянина.

Законопроектом передбачається, що справа про банкрутство фізичної особи порушується судом, якщо безспірні вимоги кредитора (кредиторів) до боржника сукупно складають не менше ста п'ятдесяти мінімальних розмірів заробітної плати і не були задоволені боржником протягом шести місяців після встановленого для їх погашення строку, або якщо безспірні вимоги кредитора (кредиторів) впливають із зобов'язань, що виникають внаслідок заподіяння шкоди життю та здоров'ю громадян, кредиторів, які мають вимоги щодо стягнення аліментів, і не були задоволені боржником протягом трьох місяців після встановленого для їх погашення строку.

Протягом п'яти років після визнання фізичної особи банкрутом така фізична особа не може бути зареєстрована фізичною особою – підприємцем, не може бути призначена або обрана одноосібним виконавчим органом юридичної особи, набувати майно або отримувати грошові кошти у кредит, надавати поруку, передавати майно у заставу.

У квітні 2015 року був зареєстрований законопроект «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання процедури банкрутства фізичної особи з метою забезпечення економічної та соціальної стабільності суспільства» [19].

Основною метою законопроекту стало запровадження ефективної процедури врегулювання проблемної заборгованості фізичних осіб перед кредиторами, в тому числі за зобов'язаннями, пов'язаними зі здійсненням підприємницької діяльності.

При розгляді справи про банкрутство фізичної особи, в тому числі за зобов'язаннями, пов'язаними зі здійснення ними підприємницької діяльності, запропоновано застосовувати такі судові процедури банкрутства:

- розпорядження майном;

- реструктуризація боргів;

- реалізація майна;
- мирова угода.

Відповідно до законопроекту порушення справи про банкрутство фізичної особи можливо за умови, якщо безспірні вимоги до неї становлять не менше трьохсот мінімальних розмірів заробітної плати, які не були задоволені боржником протягом трьох місяців після встановленого для їх погашення строку. При цьому фізична особа зобов'язана звернутися до господарського суду із заявою про порушення справи про банкрутство у разі, якщо задоволення вимог одного або кількох кредиторів призведе до неможливості виконання грошових зобов'язань боржника в повному обсязі перед іншими кредиторами, і розмір таких зобов'язань в сукупності становить не менше трьохсот розмірів мінімальних заробітних плат.

У липні 2015 року у Верховній Раді було зареєстровано законопроект «Про реструктуризацію боргів фізичної особи або визнання її банкрутом» [20].

Основною метою законопроекту стало запровадження добре виписаної процедури врегулювання заборгованості фізичних осіб за договорами з різними категоріями кредиторів: банківськими і кредитними установами, житлово-комунальними підприємствами тощо. Головним завданням є забезпечення адекватного розгляду такої категорії справ найбільш підготовленими суддями, де соціально-економічна складова є значною.

Автори законопроекту пропонували створити окрему систему регулювання специфічних правовідносин, пов'язаних з заборгованістю, яка діятиме поруч із системою банкрутства юридичних осіб і підприємств. Пропонувалося усі відносини із заборгованості боржників – фізичних осіб регулювати запропонованим законом, а специфіка щодо банкрутства підприємств мала залишитися в Законі України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом». Таким чином, вся система регулювання правовідносин, пов'язаних з неможливістю розрахуватись за своїми боргами, мала бути представлена у двох законах, що в цілому б сприяло більш ефективному застосуванню правових норм для двох різних учасників схожих правовідносин.

Справи про банкрутство фізичної, особи відповідно до запропонованого проекту закону, у мають розглядатися господарським судом за місцем проживання фізичної особи, що дасть можливість забезпечити професійний розгляд такої специфічної категорії справ, про що свідчить існуючий вітчизняний досвід.

Авторами законопроекту пропонуються впровадження двох типів процедур: судових та досудових, що дасть більше можливостей для учасників таких правовідносин обрати найкращу форму врегулювання заборгованості фізичної особи. Передбачено дві судові процедури: реструктуризація боргів боржника і задоволення вимог кредиторів. Мирова угода представлена у законопроекті як інститут процесуального права, метою якої є припинення судового розгляду справи шляхом досягнення домовленості сторонами справи. Законопроект містить положення

про центральну концепцію – звільнення від боргів. Автори не пропонують надавати списання боргів усім автоматично, це право має бути зароблене. Відповідно, у разі невиконання передбачених у проекті закону вимог, пов'язаних з добросовісністю, суд має право винести вмотивоване рішення про відмову у звільненні від боргів. Формальні підстави передбачені у законопроекті.

Важливу увагу у законопроекті приділено можливим випадкам шахрайства, недобросовісного використання системи.

Дослідження текстів вищеперерахованих законопроектів свідчить про те, що їх автори не приділили достатньої уваги уточненню змісту поняття «неплатоспроможність» у розрізі цивільно-правових правовідносин, оскільки жоден із законопроектів не містить визначення неплатоспроможності, незважаючи на використання цього терміна (та суміжного поняття «банкрутство») у тексті документу.

Підсумовуючи результати дослідження законодавчих ініціатив у сфері цивільно-правових відносин неплатоспроможності, маємо констатувати, що одна з найважливіших категорій – неплатоспроможність – не знайшла свого визначення у жодному із законопроектів, незважаючи на виключну важливість цього інституту.

За цих обставин формування визначення «неплатоспроможність» у розрізі цивільного права та закріплення такого визначення у законодавстві є одним із перших кроків на шляху вдосконалення цивільно-правового регулювання визначеної сфери відносин.

Нами враховано також той факт, що питання неплатоспроможності суб'єктів підприємницької діяльності або фізичних осіб за зобов'язаннями, які виникли у фізичної особи у зв'язку зі здійсненням нею підприємницької діяльності, виходять за межі цивільно-правового регулювання.

За результатами проведеного наукового аналізу, нами пропонується таке визначення: цивільно-правова неплатоспроможність – це неспроможність боржника виконати після настання встановленого строку грошові зобов'язання перед кредиторами не інакше як через відновлення його платоспроможності у випадку, коли такі зобов'язання боржника не пов'язані із веденням ним підприємницької діяльності.

При цьому ми вважаємо, що слід відокремлювати неплатоспроможність фізичної особи – суб'єкта підприємницької діяльності від неплатоспроможності фізичної особи взагалі, оскільки у першому випадку відповідні відносини мають охоплюватися сферою регулювання господарського права, в той час як у другому випадку відносини мають урегулюватися нормами цивільного права.

Висновки. Дослідження правової природи неплатоспроможності у цивільному праві України уможливило дійти таких висновків.

1) У вітчизняній правовій доктрині неплатоспроможність традиційно відносять до предмету дослідження господарського права чи господарсько-процесуального права, отже, визначення неплато-

спроможності більшою мірою сформоване у розрізі господарських правовідносин. Натомість науковою думкою у галузі цивільного права визначення неплатоспроможності остаточно не сформоване.

2) Жодне із визначень неплатоспроможності, закріплених у сучасному законодавстві, не відповідає за змістом характеру цивільно-правових відносин, а отже, не може використовуватися без додаткового опрацювання у науці цивільного права. Водночас ЦК України як одне із основних джерел цивільного права допускає можливість визнання фізичної особи неплатоспроможною.

3) Автори законопроектів з питань неплатоспроможності фізичних осіб не приділяють достатньої уваги уточненню змісту поняття «неплатоспроможність» у розрізі цивільно-правових правовідносин,

незважаючи на те, що це визначення є основою для формування відповідних правових механізмів. У цих умовах уточнення визначення «неплатоспроможність» у розрізі цивільного права є важливим завданням у ході підготовки законодавчих ініціатив.

4) Автором сформоване визначення цивільно-правової неплатоспроможності у якості неспроможності боржника виконати після настання встановленого строку грошові зобов'язання перед кредиторами не інакше як через відновлення його платоспроможності у випадку, коли такі зобов'язання боржника не пов'язані із веденням ним підприємницької діяльності. Закріплення цього визначення у законодавстві є одним із перших кроків на шляху вдосконалення цивільно-правового регулювання визначеної сфери відносин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Троц І.В. Визначення поняття банкрутства та причини його виникнення у сучасних умовах розвитку / І.В. Троц // Вісник Дніпропетровського університету. – 2011. – № 5. – С. 221–228.
2. Банкрутство підприємств в Україні: сутність та причини виникнення / [О.О. Ольшевська, В.І. Троян, І.С. Слюсаренко] // Международные конференции: Стратегії інноваційного розвитку економіки України проблеми, перспективи, ефективність. Секція 2. Економіка підприємства та маркетинг. – 2011. – С. 123–125.
3. Скutelьник П.Ф. Фінансово-правові аспекти банкрутства як багатоаспектного юридичного процесу / П.Ф. Скutelьник // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2012. – № 1. – С. 88–94.
4. Лобач О.М. Правове регулювання банкрутства: [навчально-методичний посібник] / О.М. Лобач. – К.: НаУКМА, 2015. – 37 с.
5. Пригуза П.Д. Правове регулювання процедур банкрутства юридичної особи – відсутнього боржника: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право» / П.Д. Пригуза. – К., 2011. – 24 с.
6. Поляков Б.М. Правові проблеми регулювання неспроможності (банкрутства): автореф. дис. ... докт. юрид. наук: спец. 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право» / Б.М. Поляков. – Донецьк, 2003. – 36 с.
7. Радзивілюк В.В. До питання про критерії банкрутства / В.В. Радзивілюк // Санація та банкрутство. – 2005. – № 4. – С. 149–151.
8. Рябцева Я.Г. Поняття та ознаки банкрутства / Я.Г. Рябцева // Вісник господарського судочинства. – 2002. – № 4. – С. 213–217.
9. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України від 14 травня 1992 року № 2343-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 31. – С. 440.
10. Капустін В.В. Банкрутство: генезис, сутність і поняття в умовах сьогодення / В.В. Капустін // Порівняльно-аналітичне право. – 2013. – № 3. – С. 165–168.
11. Гражданское и торговое право капиталистических государств / [Е.А. Васильев, В.В. Зайцева, А.А. Костин и др.]. – М.: Междунар. отношения, 1993. – 560 с.
12. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2346-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 29. – С. 137.
13. Борейко О.М. Неспроможність та банкрутство у цивільному праві України (основні положення та правова природа): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / О.М. Борейко. – О., 2012. – 21 с.
14. Бірюков О.М. Транскордонні банкрутства і міжнародне приватне право: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / О.М. Бірюков. – К., 2010. – 34 с.
15. Стефанів Т.В. Особливості банкрутства окремих юридичних осіб: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Т.В. Стефанів. – К., 2010. – 20 с.
16. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40–44 (зі змінами).
17. Про внесення змін до деяких законів України (щодо банкрутства фізичної особи): Проект Закону України від 27 березня 2009 року № 4273 // Офіційний портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua.
18. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо недопущення порушення прав боржників та запровадження процедури банкрутства фізичної особи: Проект Закону України від 21 грудня 2012 року № 1145 // Офіційний портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua.
19. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання процедури банкрутства фізичної особи з метою забезпечення економічної та соціальної стабільності суспільства: Проект Закону України від 23 квітня 2015 року // Офіційний портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua.
20. Про реструктуризацію боргів фізичної особи або визнання її банкрутом: Проект Закону України від 14 липня 2015 року № 2353а // Офіційний портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua.